

СТАНОВИЩЕ

**от професор доктор ВЛАДКО МИЧОВ ИВАНОВ, професор в катедра
„Национална сигурност и публична администрация“
ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград**

относно дисертационен труд на Хава Хюсеин Орцева

ТЕМА:

**„Изграждане на модели за електронно здравеопазване
в Република България“**

за придобиване на образователната и научна степен **„доктор“** в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.7. Администрация и управление, научна специалност „Организация и управление извън сферата на материалното производство (мениджмънт на публичната сфера)“

Основание за изготвяне на становището: Заповед № 869/18.03.2025 г. на проф. д-р Николай Марин - Ректор на Югозападен университет "Неофит Рилски"

1. Актуалност и значимост на разработвания научен проблем

Кандидатът Хава Орцева е зачислена е като редовен докторант със Заповед рег. № 656/04. 03. 2021 г. на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски“. Отчислена е с право на защита през 2025 г.

Значимостта и актуалността на разработката е безспорна, тя отразява влиянието на Индустрия 4.0 (респективно Здравеопазване 4.0) и приоритетите, свързани с иновациите и високата ефективност и дебюрократизирането на медицинските услуги. Следователно, пред нас е една авангардна, иновативна и перспективна тема, която дава теоретичните постановки и приложните аспекти на електронното здравеопазване.

Научното ръководство от страна на доц. д-р Росица Дойновска е осъществено компетентно, което е видно от постиженията на докторанта.

2. Обща характеристика и структура на дисертационния труд.

Разработката е преминала предвидените процедури и е представена от катедра „Национална сигурност и публична администрация“. Дисертацията е с обем от 185 страници, онагледена с 25 фигури и схеми. Научният дизайн е разработен в четири основни раздела, всеки от които решава успешно отделните задачи очертани в увода и в методиката на изследването. Те създават солидни опорни точки за търсене и решаване на проблемите по темата. Разработката е богатство от постановки, професионални визии и дискуссионни тези.

Кандидатът е изпълнил минималните национални изисквания съгласно разпоредбите на чл. 2б от Закона за развитието на академичния състав в Република България.

3. Характеристика на научните и научно-приложните приноси в дисертационния труд.

Самооценката за научните и приложните приноси са представени в края на дисертацията. Тя е кратко и прагматично подредена, отразява същественото от изследванията и показва личните приоритети на автора. След задълбоченото разглеждане на представената разработка, предлагам синтез на личната си позиция относно приносите.

Основно теоретично постижение на депозирания труд е очертаването на проблемен кръг в който професионално е разположен иновативният електронен вариант на медицинските услуги. Фокусът е насочен към ефективен модел с обосновани правни, организационни, технологични и ресурсни елементи. Специално изтъквам конвергирането на теоретични, организационни и медицински постановки.

Историческият анализ на зараждането и развитието на електронното здравеопазване също има голяма стойност, представени са началата, теоретичните, личностните, институционалните и дискуссионните етапи на новата система, която постепенно променя представите за медицина.

Безспорен принос на разработката е визията относно глобалните характеристики и международното сътрудничество в областта на електронното здравеопазване. Приоритетът е даден на здравната система на ЕС, аналитично са очертани проблемите и тенденциите в развитието на стандартите, управлението и оперативните практики.

Логично и в съответствие с целите на дисертацията, основните усилия на кандидата постепенно се съсредоточават в проблемите на електронното

здравеопазване в Република България, което е пресечна точка на световните и европейските тенденции и националните възможности. В съответствие с целите, авторът постепенно се насочва към модел, който ще бъде релевантен на българските условия.

Кандидатът постепенно прехожда от теоретични в приложни приноси, чрез методологията на изследването (за подробности, виж Глава Трета). За нуждите на дисертационен труд е проведено уеббазираното проучване на удовлетвореността на потребителите относно електронното здравеопазване. Резултатите са обработени методологически правилно, представени са нагледно и са база за теоретични, приложни и интердисциплинарни интерпретации. Осъществена е обратна връзка за позициите на потребителите на здравни услуги, ясно видими са силните и слабите страни на предлагания модел на електронно здравеопазване, представено е отношението относно употребата на информационните и комуникационни технологии (ИКТ) в процеса на предоставяне на здравни грижи в България. Синтезът от емпиричното изследване релевантно е вграден в обобщения, изводи и заключения. Считам, че теоретичните и емпиричните методи успешно са формирали представата за ролята на субективните и обективните фактори в организацията и съдържанието на новите визии за здравеопазване.

Дидактическите измерения на дисертационния труд са от съществена значимост. Авторът се превръща във водещ експерт в непрекъснатата дискусия за мястото на електронното здравеопазване в обществения живот. Разработването и експериментирането на нови модели, и програми за обучение на медицинския персонал, управленския, технологичния и потребителския компонент на системата са част от динамизирането на процесите в здравеопазването. Разработката е настолна книга в обучението, база за дискусии и иновации.

Приносите показват, че е създадена научна разработка, плод на системен труд, която впечатлява със своята интердисциплинарност, прагматичност и лична професионална отдаденост.

4. Оценка на публикациите по дисертацията и авторството.

Докторантът е посочил три публикации и едно участие в конференция на студенти и докторанти. Публикувани са в авторитетни издания, показват професионално и научно израстване и качества, ориентирани към екипна и научна работа. Дисертационният труд е плод на дългогодишно образование и лични професионални компетенции.

5. Литературна осведоменост и компетентност на докторанта.

Използваните източници в доктората са 144 (повечето на чужди автори), показват задълбочена образованост, широта на компетенциите и професионална насоченост. Цитирането е коректно.

6. Критични бележки

Дисертационният труд в съдържателно отношение е завършен продукт в рамките на поставената цел. Предлагам на автора да използва по-категоричен тон относно предложенията и адресатите. Здравеопазването е сфера в която интерпретацията на правните актове, диагнозите и лечението придобива все по-широки размери. Например, в медиите се рекламират всякакви медикаменти, които се представят като панацея за много болести и очевидно, те се използват масово. Дали тази електронна търговия е част от електронното здравеопазване или медицинският контрол трябва да постави нови стандарти?

Голям проблем на електронното здравеопазване е личният контакт с хората, пряката емоционална подкрепа, особеностите при работа с деца, при езикови проблеми, слабо грамотни, при липса на електронни комуникации и пр.

Напоследък се увеличиха конфликтите предизвикани от лица с психически и психиатрични проблеми, които разкриха два проблема – липса на достатъчно специалисти и неефективно взаимодействие между институциите. Очевидно, електронното здравеопазване трудно ще постигне добри резултати в тези условия.

На този фон, специалисти по Индустрия 5.0 (респективно Здравеопазване 5.0) предупреждават за мащабни кибер атаки, разрастващи се дигитални престъпления, манипулиране на данни, нарушения на етиката и отклонения от финансовите принципи. Кой орган ще контролира електронното здравеопазване, какви специалисти ще изисква това и какви са гаранциите за бързо разкиване и пресичане на такива зловердни опити.

Горното поставя въпроса и за изкуствения интелект. Вече съществуват програми, които поставят диагнози, формират пътеки за лечение и оспорват заключенията на медицинските екипи. Това неминуемо ще доведе до конфликти и правни казуси между пациентите и лечебните заведения. Въобще, изкуственият интелект в сферата на здравеопазването ще бъде ли дело на лекарите или ще поеме собствен път в качеството си на субект?

За сферата на национална сигурност ще бъде жизнено важно да се отговори на един основен въпрос – ще може ли системата на електронно здравеопазване да работи при мащабните бедствия, аварии, катастрофи и въоръжени конфликти, които наблюдаваме около България. Още сега те ни изправят пред редица въпроси: как ще задейства системата при мобилизация, осигуряване на големи контингенти от хора, при дейност на множество паравоенни формироания, бежански потоци, много пострадали хора, поразени обекти и пр. Ние трябва да знаем как електронната система за здравеопазване ще работи с близките на загиналите, ранените, осиротелите, преселените и останалите без покрив – в хода на конфликта и впоследствие.

В този смисъл, предлагам на автора, като пионер в проблематиката за електронното здравеопазване, да продължи развитието на темата, като смело предложи собствени визии за създаване на национални и регионални работни групи, провеждане на интердисциплинарни научни форуми и наблюдение на процесите във водещите технологично и медицинско отношение държави.

7. Оценка на дисертационния труд

Цялата научна дискусия около електронното здравеопазване ми дава основания да заявя, че дисертационният труд първо, е постигнал поставените изследователски задачи и второ, създава перспективи за по-нататъшно научно търсене и израстване. Представена е една сложна подсистема на здравеопазването, която предстои да се развива и ще има преки последици за повишаване на качеството на човешкия живот. Кандидатът демонстрира теоретична, институционална и професионална височина, резултат от добро образование, лични постижения, и воля да довежда амбициите до успех. Разработката показва високия капацитет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ да създава наука, кадри и иновации. Научно-приложните приноси са лично дело на кандидата и обогатяват науката. Те са част от вечните спорове за консерватизма и прогреса в медицината. Авторът е избрал трудния път на иновациите, успешно конвергира правни норми, професионални стандарти и научно-технически тенденции.

Горното ми дава пълно основание да дам категорична положителна оценка на представения дисертационен труд на тема: **„Изграждане на модели за електронно здравеопазване в Република България“**, представен от Хава

Хюсеин Орцева за присъждане на образователната и научна степен „ДОКТОР“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.7. Администрация и управление, научна специалност „Организация и управление извън сферата на материалното производство (мениджмънт на публичната сфера)“.

03. 04. 2025 г.
Благоевград

Изготвил становището:

(Проф. д-р Владко Иванов)

OPINION

by Professor Doctor VLADKO MICHOV IVANOV, Professor in the Department of National Security and Public Administration South-West University „Neofit Rilski“, Blagoevgrad

regarding the dissertation work of Hava Huseyn Ortseva

TOPIC:

„Building e-Health Models in the Republic of Bulgaria“

for the acquisition of the educational and scientific degree „Doctor“ in the field of higher education 3. Social, economic and legal sciences, professional field 3.7. Administration and management, scientific specialty „Organization and management outside the sphere of material production (Public Sphere Management)“

Ground for preparation of the opinion: Order No. 869/18.03.2025 of Prof. Dr. Nikolai Marin - Rector of South-West University „Neofit Rilski“

1. The relevance and significance of the scientific problem developed

The candidate Hava Orceva is enrolled as a regular doctoral student by order No. 656/04. 03. 2021 of the Rector of South -West University „Neofit Rilski“. It is deducted with the right to protection in 2025.

The significance and actuality of the development is indisputable, it reflects the influence of Industry 4.0 (respectively healthcare 4.0) and priorities related to innovation and high efficiency and debugging of medical services. Therefore, we are an avant -garde, innovative and promising topic that gives the theoretical productions and applied aspects of e -health.

The scientific management by Assoc. Prof. Dr. Rositsa Doynovska is competent, which is evident from the achievements of the doctoral student.

2. General characteristic and structure of the dissertation work.

The development has undergone the envisaged procedures and is presented by the Department of National Security and Public Administration. The dissertation has a volume of 185 pages, illustrated with 25 figures and schemes. The scientific design was developed in four main sections, each of which successfully solves the individual tasks outlined in the introduction and the study

methodology. They create solid anchor points to search and solve problems on the subject. The development is a wealth of productions, professional visions and discussion.

The applicant has fulfilled the minimum national requirements in accordance with the provisions of Art. 2b of the Law on the Development of the Academic Staff in the Republic of Bulgaria.

3. Characteristics of scientific and scientific contributions to the dissertation.

The self -assessment of scientific and applied contributions are presented at the end of the dissertation. It is short and pragmatically arranged, reflecting the essential of research and shows the author's personal priorities. After the in -depth examination of the submitted development, I propose a synthesis of my personal position on the contributions.

The main theoretical achievement of the deposited labor is the outline of a problem circle in which the innovative electronic version of medical services is professionally located. The focus is on an effective model with reasoned legal, organizational, technological and resource elements. I specifically point out the conversion of theoretical, organizational and medical productions.

The historical analysis of the emergence and development of e -health also has a great value, presented are the beginning, theoretical, personal, institutional and discussion stages of the new system, which gradually changes the notions of medicine.

An indisputable contribution to the development is the vision of global characteristics and international cooperation in e -health. The priority is given to the European Union health system, and the problems and trends in the development of standards, management and operational practices are analytically outlined.

Logically and in accordance with the goals of the dissertation, the candidate's main efforts are gradually focusing on e -health problems in the Republic of Bulgaria, which is the intersection of world and European trends and national opportunities. In accordance with the goals, the author gradually focuses on a model that will be relevant to the Bulgarian conditions.

The candidate gradually translates from theoretical to applied contributions through the methodology of the study (for details, see Chapter Three). For the needs of the dissertation work, a webbled consumer satisfaction survey was conducted on e -health. The results have been methodologically properly processed, presented and are the basis for theoretical, applied and interdisciplinary interpretations. Feedback has been implemented on the positions of healthcare users, the strengths and weaknesses of the offered electronic healthcare model are clearly visible, the attitude regarding the use of information and communication technologies (ICT) is presented in the process of providing health care in Bulgaria. The synthesis of the empirical study is relevant in summary, conclusions and conclusions. I believe that theoretical and empirical methods have successfully formed the idea of the role of subjective and objective factors in the organization and content of the new health visions.

The didactic dimensions of the dissertation work are essential. The author becomes a leading expert in the continuous discussion of the place of e -health in public life. The development and experimentation of new models, and training programs for medical staff, management, technological and consumer component of the system are part of the dynamization of healthcare processes. The development is a board book in training, a basis for discussions and innovation.

The contributions show that a scientific development, the fruit of system work has been created, which impresses with its interdisciplinary, pragmatism and personal professional dedication.

4. Evaluation of the Publications on the Dissertation and Authorship.

The doctoral student has indicated three publications and one participation in a conference of students and doctoral students. They have been published in reputable publications, showing professional and scientific growth and qualities oriented towards team and scientific work. Dissertation is the result of long -standing education and personal professional competences.

5. Literary awareness and competence of the doctoral student.

The sources used in the doctorate are 144 (most of the foreign authors), show in -depth education, breadth of competencies and professional focus. The quote is correct.

6. Critical notes

Dissertation work in a meaningful terms is a completed product within the set goal. I suggest the author use a more categorical tone on proposals and addressees. Health is a sphere in which the interpretation of legal acts, diagnoses and treatment is becoming a wider size. For example, the media advertises any medications that present themselves as a panacea for many diseases and obviously, they are widely used. Is this e -commerce part of e -health or medical control should set new standards?

A major problem with e -health is personal contact with people, direct emotional support, the peculiarities of working with children, in language problems, poorly literate, in the absence of electronic communications, etc.

Recently, conflicts caused by persons with mental and psychiatric problems have increased, which have revealed two problems - lack of sufficient specialists and ineffective interaction between institutions. Obviously, e -health will hardly achieve good results in these conditions.

Against this background, industry specialists 5.0 (respectively healthcare 5.0) warn of large -scale cyber attacks, growing digital crimes, manipulation of data, violations of ethics and deviations from financial principles. Which body will control e -health, what specialists will require and what are the guarantees for rapid discharge and intersection of such malicious attempts.

The above also raises the question of artificial intelligence. There are already programs that make diagnoses, form pathways for treatment and challenge the conclusions of medical teams. This will inevitably lead to conflicts and legal cases between patients and medical establishments. In general,

will artificial intelligence in the field of health be the work of doctors or will he take his own way as a subject?

It will be vital for the field of national security to answer one basic question - whether the e -health system can work in the large -scale disasters, accidents, catastrophes and armed conflicts that we are observing around Bulgaria. Now they are facing a number of questions: how will the system activate the system for mobilization, to ensure large contingents of people, in the activity of multiple paramilitary formations, refugee streams, many injured people, affected sites, etc. We need to know how the electronic health system will work with the relatives of the dead, wounded, orphaned, displaced and restless - in the course of the conflict and subsequently.

In this sense, I suggest to the author, as a pioneer in the issue of e -health, to continue the development of the topic by boldly offering its own visions for the creation of national and regional working groups, conducting interdisciplinary scientific forums and monitoring processes in the leading technological and medical terms.

7. Evaluation of the dissertation work

All the scientific discussion surrounding e-health gives me reason to state that the dissertation first has achieved the research tasks and secondly, creates prospects for further scientific demand and growth. A complex health subsystem is presented, which is to be developed and will have direct consequences for improving the quality of human life. The candidate demonstrates theoretical, institutional and vocational height, the result of good education, personal achievements, and the will to bring ambitions to success. The development shows the high capacity of South -West University „Neofit Rilski“ to create science, staff and innovation. Scientific and applied contributions are the personal work of the candidate and enrich science. They are part of the eternal disputes about conservatism and progress in medicine. The author has chosen the difficult path of innovation, successfully converted legal norms, professional standards and scientific and technical trends.

The above gives me a full reason to give a categorical positive assessment of the presented dissertation work on the topic: „Building Models for Electronic Health in the Republic of Bulgaria“, presented by Hava Hussein Orceva for the award of the Doctor's educational and scientific degree in the field of higher education 3. Social, Economic and Legal Sciences, 3.7. Administration and Management, Scientific Specialty „Organization and Management Outside of Material Production (Public Sphere Management)“.

April 3, 2025

Blagoevgrad

Prepared the opinion:

(Prof. Dr. Vladko Ivanov)